

Tools - thema 4

Haalbaar organiseren

HOOFDSTUK 16 TOOL 1

po vo

Stappenplan voor een goed klassenmanagement

Het effectief differentiëren voor (hoog)begaafde leerlingen vraagt om een stevig fundament van klassenmanagement. Goed klassenmanagement zorgt ervoor dat iedere leerling, ongeacht zijn niveau of behoeften, een veilige en stimulerende leeromgeving ervaart. Hieronder volgt een stappenplan dat leraren helpt hun klassenmanagement gericht te verbeteren, zodat differentiatie voor (hoog)begaafde leerlingen haalbaar en effectief wordt.

Stap 1: Analyseer de beginsituatie

- Maak een overzicht van de samenstelling van de klas, met aandacht voor (hoog)begaafde leerlingen en hun specifieke behoeften.
- Inventariseer de mate van zelfstandigheid, zelfsturing en motivatie binnen de groep.
- Gebruik observaties, toetsresultaten en gesprekken om een beeld te krijgen van het huidige leerklimaat.

Stap 2: Stel heldere groepsregels en routines op

- Formuleer samen met de leerlingen duidelijke regels en routines die bijdragen aan structuur en rust in de klas.
- Zorg dat de regels ruimte bieden voor autonome keuzes en differentiatie, bijvoorbeeld in werkvormen of taakverdeling.
- Communiceer de regels en routines expliciet en herhaal ze regelmatig.

Stap 3: Bevorder zelfstandigheid en zelfsturing

- Stimuleer leerlingen om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leerproces, bijvoorbeeld door het gebruik van weektaken of persoonlijke leerdoelen.
- Oefen systematisch met vaardigheden als plannen, reflecteren en feedback geven.
- Bied keuzevrijheid in opdrachten en werkvormen, zodat leerlingen leren omgaan met autonomie.

Stap 4: Creëer een motiverende en veilige leeromgeving

- Zorg voor een positieve sfeer waarin iedereen fouten mag maken en mag leren van elkaar.
- Geef complimenten en erkenning voor inzet en werkhouding, niet alleen voor prestaties.
- Betrek sociale relaties en samenwerking actief bij het lesgeven, bijvoorbeeld door groepsoopdrachten en peerfeedback.

Stap 5: Monitor de voortgang en ontwikkeling

- Gebruik observaties, formatieve toetsen en leerlinggesprekken om de voortgang van zowel (hoog)begaafde als andere leerlingen te volgen.
- Houd regelmatig evaluatiemomenten met leerlingen om de zelfreflectie te bevorderen.
- Pas waar nodig het klassenmanagement en de differentiatie aan op basis van actuele ontwikkelingen en behoeften.

Stap 6: Werk samen met collega's en ouders

- Maak afspraken binnen het team over begeleiding, overdracht en verantwoordelijkheden rondom differentiatie en klassenmanagement.
- Zorg voor een goede overdracht van informatie als leerlingen van leraar wisselen.
- Betrek ouders actief bij het leerproces van (hoog)begaafde leerlingen, bijvoorbeeld bij het stellen van doelen of het bespreken van uitdagingen.

Stap 7: Bewaak je eigen grenzen en werkdruk

- Streef naar een realistische balans tussen maatwerk en uitvoerbaarheid: een individuele leerlijn voor elke leerling is niet haalbaar.
- Deel waar mogelijk de verantwoordelijkheid voor differentiatie met leerlingen en stimuleer hun zelfregulatie.
- Maak gebruik van beschikbare ondersteuning en materialen binnen de school of het team.

Stappenplan leerlingbegeleiding

Stap	Actie	Besluit/Overgang
Evaluatie	Houd regelmatig evaluatie-momenten met leerlingen om zelfreflectie te bevorderen.	Actuele inzichten? → Ja: Pas klassenmanagement en differentiatie aan.
Aanpassen	Pas klassenmanagement en differentiatie aan op basis van ontwikkelingen en behoeften.	Nieuwe behoeften vastgesteld? → Ja: Informeer collega's en ouders.
Samenwerken	Maak afspraken binnen het team over begeleiding, overdracht en verantwoordelijkheden.	Leerling wisselt van leraar? → Zorg voor goede overdracht-informatie.
Ouderbetrokkenheid	Betrek ouders actief bij het leerproces, bijvoorbeeld bij doelen stellen en uitdagingen bespreken.	Ondersteuning nodig? → Zoek samen passende oplossingen.
Zelfzorg	Bewaak eigen grenzen en werkdruk; streef naar een realistische balans.	Te veel maatwerk? → Deel verantwoordelijkheid en stimuleer zelfregulatie bij leerlingen.
Ondersteuning	Maak gebruik van beschikbare ondersteuning en materialen binnen school of team.	Extra hulp nodig? → Raadpleeg collega's of experts.

Overlegstructuur t.b.v. afstemming tussen leraar en leerling

Deze overlegstructuur biedt houvast voor een cyclisch en gedeeld proces van afstemming tussen leraar en leerling. Door aandacht te besteden aan motivatie, zelfregulatie en duidelijke communicatie over verantwoordelijkheid, ontstaat een werkbare en duurzame samenwerkingsrelatie. Zo wordt effectief maatwerk mogelijk gemaakt binnen realistische grenzen, met oog voor het welzijn en de ontwikkeling van zowel leerling als leraar.

1. Voorbereiding en doelbepaling

- Voorafgaand aan het overleg brengt de leraar samen met de leerling de huidige leerdoelen en de voortgang in kaart.
- De leerling reflecteert (eventueel ondersteund door een zelfreflectieformulier) op resultaten, werkhouding en motivatie.
- De leraar verzamelt indien nodig cijferanalyses, observaties en relevante informatie uit eerdere overdrachten.

2. Gezamenlijk startgesprek

- Korte terugblik op de afgelopen periode. Wat ging goed? Waar liggen uitdagingen? Dit mag zowel door de leerling als de leraar worden ingevuld.
- Bespreken van motivatie en zelfregulatie. Waar voelt de leerling eigenaarschap? Waar is extra ondersteuning of sturing nodig?
- Er wordt aandacht besteed aan eventuele externe factoren (bijvoorbeeld werkdruk, thuissituatie) die van invloed kunnen zijn op het leerproces.

3. Afstemmen van leerinhouden

- Leraar en leerling bepalen samen welke leerdoelen centraal staan voor de komende periode.
- De leerling krijgt inspraak in de keuze en volgorde van (keuze)vakken, projecten of verdieping, binnen de kaders van het curriculum.
- Er wordt besproken of en waar differentiatie gewenst is (bijvoorbeeld extra uitdaging, verdiepingsopdrachten, herhaling of ondersteuning).

4. Verantwoordelijkheden vastleggen

- Concreet maken van afspraken. Wie doet wat, wanneer en hoe? Denk aan huiswerkplanning, deadlines, contactmomenten en zelfstudie.
- De leerling wordt gestimuleerd om doelen en acties zelf te verwoorden en eventueel vast te leggen in een (digitaal) logboek of formatief portfolio.
- De leraar verduidelijkt op welke momenten en bij welke signalen extra begeleiding of sturing wordt geboden.
- Er wordt expliciet aandacht besteed aan zelfregulatie. Welke vaardigheden wil de leerling ontwikkelen? Hoe wordt vooruitgang gemonitord?

5. Monitoring en bijstelling

- Er worden vaste contactmomenten ingepland (bijvoorbeeld elke vier weken of na een toetsperiode) om samen de voortgang te bespreken.
- Tijdens deze momenten wordt gereflecteerd op behaalde resultaten, motivatie en het nakomen van afspraken.

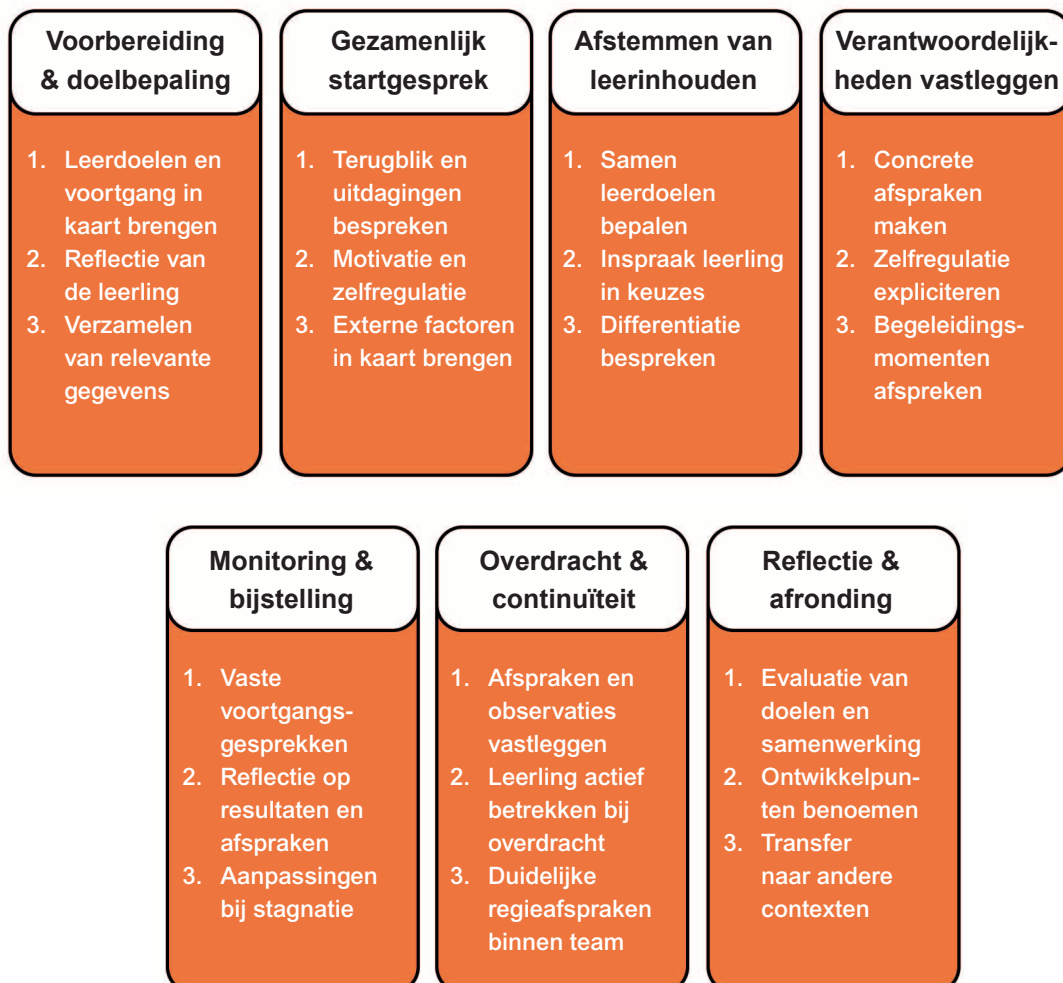
- Bij stagnatie wordt onderzocht waarom iets niet lukt. Ligt het aan de inhoud, aan de aanpak of aan andere omstandigheden?
- Zo nodig worden leerinhouden of verantwoordelijkheden bijgesteld, altijd in overleg en met het oog op haalbaarheid en balans.

6. Overdracht en continuïteit

- Belangrijke afspraken en observaties worden beknopt vastgelegd voor de leerling én voor collega's die later de begeleiding overnemen.
- De leerling wordt betrokken bij de overdracht, bijvoorbeeld door een kort reflectie-verslag te schrijven of zijn/haar doelen te formuleren.
- Het team maakt duidelijke afspraken over wie de regie voert over de begeleiding en hoe de leerling zelf verantwoordelijkheid blijft nemen bij een wisseling van begeleider.

7. Reflectie en afronding

- Aan het einde van een periode wordt samen geëvalueerd. Wat is er bereikt? Wat werkte goed in de samenwerking?
- Leerling en leraar benoemen ontwikkelpunten voor de toekomst, zowel in inhoudelijke als in organisatorische zin.
- Afsluitend wordt samen gekeken naar de transfer. Hoe kunnen de geleerde vaardigheden en afspraken in andere situaties of vakken worden ingezet?

Vragenlijst voor de directie: onderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen

Verkenning van organisatie, aanpak en continuïteit.

1. Hoe wordt binnen jouw school vastgesteld welke leerlingen als (hoog)begaafd worden beschouwd?
2. Welke specifieke programma's, plusklassen of verrijkingsmodules biedt jouw school aan (hoog)begaafd leerlingen?
3. Op welke manieren monitoren leraren de voortgang en het welbevinden van (hoog)begaafde leerlingen?
4. Hoe wordt differentiatie in de klas vormgegeven voor leerlingen met een hoge ontwikkelingspotentie?
5. Welke afspraken zijn er binnen het team rondom begeleiding en overdracht van (hoog)begaafde leerlingen tussen collega's?
6. Hoe wordt rekening gehouden met de motivatie en zelfregulering van (hoog)begaafde leerlingen in het curriculum?
7. Op welke manier worden ouders betrokken bij het onderwijsaanbod voor (hoog)begaafde leerlingen?
8. Hoe bewaakt jouw school de werkdruk van leraren in relatie tot het bieden van maatwerk voor (hoog)begaafde leerlingen?
9. Welke professionaliseringsmogelijkheden worden geboden aan het team voor het werken met (hoog)begaafde leerlingen?
10. In hoeverre worden resultaten en feedback van (hoog)begaafde leerlingen meegenomen bij het aanpassen van het onderwijsaanbod?

Behoeftte van de leerling en inhoud van het onderwijsaanbod buiten de groep of klas (po en vo)

Om de behoefte van de leerling en de inhoud van het aanbod te bepalen kunnen de volgende vragen gesteld worden aan leerling, leraar/mentor en ouder(s):

Leerling:

- Wat is belangrijk om te leren?
- Waar loop je tegenaan in de reguliere lessen?
- Wat heb je nodig om tot leren te komen?
- Wat vind je leuk om te doen of leren buiten school?
- Met wie werk je graag samen, of werk je liever alleen?

Leraar:

- Welke vaardigheden moeten de leerlingen beheersen om zelfstandig om te gaan met het compacte of verrijkte aanbod in de klas of groep?
- Wat heb jij nodig om de overgang tussen aanbod buiten en aanbod in de groep of klas te ondersteunen?
- Wat vinden de leerlingen moeilijk om op te pakken?
- Op het gebied van sociale vaardigheden: wat zie je in de klas waar deze leerlingen tegenaan lopen en ondersteuning bij nodig hebben?
- Welke signalen geven aan dat een leerling zich verveelt of onderpresteert?

Ouder(s):

- Waar loopt je kind thuis tegenaan met betrekking tot het maken en leren van huiswerk?
- Wanneer zie je dat je kind zich prettig voelt op school en het gevoel heeft dat het tot leren komt?
- Wat merk je aan je kind als het zich uitgedaagd voelt of juist niet?
- Wat heeft je kind nodig op het gebied van sociale en/of emotionele vaardigheden?

Observatie-instrument voor onderwijsaanbod buiten de klas voor (hoog)begaafde leerlingen (po)

Geef hieronder aan in hoeverre de leerling de volgende vaardigheden laat zien in de klas, op een schaal van 1 (niet zichtbaar) tot 5 (volledig zichtbaar).

Vaardigheid	Toelichting	1	2	3	4	5
Taakinitiatie	Start de leerling zelfstandig met een taak zonder uitstel?					
Volgehouden aandacht	Kan de leerling geconcentreerd blijven werken, ook bij langere en/of minder interessante taken?					
Doelgericht gedrag	Werkt de leerling doelbewust naar een eindresultaat toe?					
Flexibiliteit	Kan de leerling met veranderingen, andere invalshoeken of onverwachte situaties omgaan?					
Emotieregulatie	Kan de leerling zijn emoties onder controle houden tijdens het (samen)werken of in andere aan school gebonden situaties?					
Reactie-inhibitie	Kan de leerling impulsen onderdrukken en eerst nadenken voor hij handelt?					
Metacognitie	Leert de leerling van zijn eigen fouten en is hij in staat op zijn eigen werk te reflecteren?					
(Werk)geheugen	Onthoudt de leerling instructies en informatie om zijn taak te maken en af te ronden?					
Timemanagement	Deelt de leerling zijn tijd efficiënt in?					
Organisatie	Houdt de leerling materialen en werk overzichtelijk op orde?					
Planning/prioritering	Plant de leerling zijn werk en weet hij wat eerst moet?					
Vaste mindset	Heeft de leerling moeite met het maken van fouten of uitdagingen?					
Groeimindset	Ziet de leerling moeite doen als iets positiefs en durft hij te leren van fouten?					
Samenwerken	Kan de leerling effectief samenwerken, luisteren en bijdragen aan een groepsopdracht?					

Algemene opmerkingen en/of opvallende observaties in de klas

Vul hier eventuele relevante informatie in die van invloed is op de scores hierboven. Denk aan opvallende talenten, educatieve behoeften, sociaal-emotionele aspecten, enzovoort.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Aanbeveling op basis van observaties

- ☐ Geen aanvullende begeleiding nodig op dit moment
- ☐ Uitdaging in de klas bieden, wel in de gaten houden
- ☐ Extra observatie van de specialist (hoog)begaafdheid nodig
- ☐ Aanmelden voor individuele begeleiding
- ☐ Aanmelden voor onderwijsaanbod in groepssetting buiten de klas of groep

Executieve vaardigheden (po groep 7- 8, vo)

Bij verdenkingen op hiaten bij de ontwikkeling van executieve vaardigheden (executieve functies) kan, naast de observatietool (zie Tool 2) ter aanvulling het gespreksdocument 'Jij en jouw executieve vaardigheden' worden ingevuld en besproken.

- De leraar bespreekt met de leerling welke executieve vaardigheden er zijn en legt kort uit wat ze betekenen (zie document 'Executieve vaardigheden - doen en denken' hieronder).
- Laat de leerling daarna het document 'Jij en jouw executieve vaardigheden' invullen (3 sterke executieve vaardigheden en 3 executieve vaardigheden waarvan de leerling denkt dat daar extra aandacht voor nodig is).
- Bespreek wat is ingevuld en kijk of je samen met de leerling in een inhoudelijk en procesgericht gesprek tot aanpassingen kunt komen die helpen om de executieve vaardigheden die aandacht nodig hebben een passende impuls te geven.
- Indien de leraar vanuit dit document en in gesprek niet voldoende informatie heeft om interventies in te zetten, kan hij bijvoorbeeld als los signaleringsinstrument de vragenlijst 'Richting geven aan zelfsturing' (Houkema et al., 2019) gebruiken.

Executieve Vaardigheden - doen en denken

Doen: *Wat moet je allemaal doen om te leren of de opdracht te maken.*

Respons inhibitie:

Nadenken voordat je iets doet. Niet gelijk reageren, of beginnen aan je taak. Eerst nadenken en dan pas doen.

Emotieregulatie:

Je emoties onder controle houden.

Je eigen gevoelens herkennen en uit elkaar houden, om ze op een juiste (gepaste) manier te uiten.

Volgehouden aandacht:

Je aandacht en focus houden bij een taak. Concentreren op een taak, ondanks eventuele afleiding.

Taakinisatie:

Weten hoe en waar Je moet beginnen aan een opdracht. Zelfstandig gericht werken aan een opdracht.

Doelgericht gedrag:

Haalbare doelen maken en behalen.

Tijdens een opdracht bewust bezig zijn met je doelen.

Flexibiliteit:

Flexibel omgaan met verandering of tegenslag. Wanneer er iets anders gaat, makkelijk je plan aanpassen en verder gaan.

Denken: *Nadenken over de inhoud van je opdracht en leerstof.*

Werkgeheugen:

Informatie kort vasthouden in je hersenen. Zodat je actief je geheugen kan gebruiken voor een taak.

Planning / prioritering:

Een haalbare planning maken en uitvoeren. Voor het uitvoeren van één of meerdere taken.

Organisatie:

Materialen en informatie verzamelen en ordenen. Wat hoort waarbij en wat heb ik nodig om de opdracht te maken?

Timemanagement:

Hoeveelheid tijd inschatten en deadlines halen. Berekenen hoeveel tijd je hebt en op tijd beginnen, zodat je niet alles op het laatst nog moet maken.

Metacognitie:

Leren over leren. Hoe leer je. Wat heb ik geleerd, hoe heb ik geleerd en wat neem ik mee voor de volgende keer?

Illustraties: © N & M. Timmer.

Jij en jouw executieve vaardigheden

Waar ben je goed in?

Doen

	1.	
	2.	
	3.	

Denken

	1.	
	2.	
	3.	

Wat heeft nog (extra) aandacht nodig?

Doen

	1.	
	2.	
	3.	

Denken

	1.	
	2.	
	3.	

Keuze-urenformulier (vo)

Het keuze-urenformulier kan worden gebruikt door leerlingen die hun reguliere lesuur/vakles willen inruilen voor een andere bezigheid op school. Een keuze-urenformulier kan in een elektronische leeromgeving worden opgezet, of als Word- of Excel-document aan de leerling worden gestuurd.

Keuze-uren		Naam Klas			
Vak	Datum	Uur	Wat ga je doen? (vak, project, e.d.)	Waar ben je dit lesuur te vinden?	Vakleraar op de hoogte Ja/Nee

Afspraken:

- Vooraf bij vakleraar aangeven dat je er niet bent.
- Vakleraar zet jou op "aanwezig".
- Geef hierboven aan waar je tijdens het gekozen uur te vinden bent.
(Jouw HB-begeleider kan jouw aanwezigheid checken)

Leerlingen mogen per week maximaal ... lessen uitruilen voor iets anders. Dat kan zijn een andere les, versnelling, verdieping of verbreding, een project of iets anders binnen school waar ze mee aan de slag kunnen.

De afspraken hierover zijn:

- De leerling overlegt voorafgaande aan de les die hij wil uitruilen met de leraar of uitruilen mogelijk is (bij toetsen mag uitruilen niet). Uitruielen kan tot ... dag(en) / uur / minuten voor aanvang van de les.
- De leerling vult de gegevens in zijn eigen document in (zie hierboven). Iedere leerling kan zijn eigen document bereiken via ...
- De leerling geeft in dit document aan waar hij het betreffende uur te vinden is (de mentor of begeleider kan dit checken).
- De leerling wordt door de lesgevende leraar van het betreffende uur op AANWEZIG gezet. *(Spreek dit soort zaken goed af met de collega die de absentie bijhoudt.)*

Reflectiemodel voltijdsvoorziening (hoog)begaafde leerlingen

Je kunt deze tabel gebruiken als basis voor **reflectievragen in drie lagen**. Bijvoorbeeld:

1. **Actie** – Wat heb ik als ib'er concreet gedaan om draagvlak te behouden?
2. **Reden** – Waarom koos ik juist voor deze aanpak, en niet voor een andere?
3. **Effect** – Hoe weet ik dat dit effect heeft gehad op de leerlingen en de samenwerking?

Actie/observatie	Onderliggende reden	Gewenst effect
Breed draagvlak creëren en visie vasthouden binnen team en partners	Zorgen dat de voorziening toekomstbestendig is, ook bij personeelwisselingen	Een stabiel, gedragen programma dat aansluit bij leerlingbehoeften en veranderende omstandigheden
Toelatingsprocedure zonder vaste IQ-grens, maar met gezamenlijke afweging	Recht doen aan de diversiteit binnen (hoog)begaafdheid en vermijden van onnodige uitsluiting	Leerlingen die baat hebben bij de voorziening krijgen toegang, ook als zij niet in een standaardprofiel passen
Intensieve afstemming met school van herkomst, zonder proeftijd	Veiligheid en duidelijkheid voor leerling en ouders vanaf dag één	Vlotte, soepele overgang die vertrouwen geeft en voorkomt dat leerlingen afhaken
Kwartaal-evaluaties met ouders, leerlingen en partners	Continu verbeteren op basis van ervaringen en feedback	Programma blijft actueel, motiverend en effectief, terwijl de samenwerking wordt versterkt
Actief successen delen in de regio	Draagvlak en middelen werven, én inspireren van andere scholen	Duurzame continuïteit en uitbreiding van kansen voor (hoog)begaafde leerlingen

Reflectieschema traject Mikko (vignet 2)

Hier is het **visuele reflectieschema** voor Mikko's casus (vignet 2), opgebouwd in drie lagen: **Actie/observatie → Onderliggende reden → Gewenst of bereikt effect.**

Je kunt deze tabel ook als **evaluatie-instrument** invullen met het team. Per rij kan de leerling-coördinator terugblikken. *Wat werkte? Waarom? Welk effect zagen we? Wat zouden we de volgende keer anders doen?*

Actie/observatie	Onderliggende reden	Gewenst effect
Geleidelijke instroom: starten met enkele uren per dag	Verminderen van drempel- en stressgevoelens na langdurig thuiszitten	Opbouw van schoolritme en vertrouwen, minder angst
Maatwerktraject met combinatie van vakken, projecten en executieve functies	Uitdaging bieden die aansluit bij interesses én werken aan basisvaardigheden	Grotere motivatie, verbetering van studievaardigheden
Werk direct laten meetellen voor het rapport	Voorkomen van vrijblijvendheid en vergroten van verantwoordelijkheid	Consistente inzet en toename in doorzettingsvermogen
Observatie tijdens activerende projecten	Inzicht krijgen in gedrag en betrokkenheid in een motiverende context	Betere afstemming van begeleiding, vermindering storend gedrag
Wekelijks overleg en symbiose-overeenkomst tussen school, voorziening, ouders en Mikko	Zorgen voor heldere afspraken en continuïteit in begeleiding	Duidelijke rolverdeling, soepele terugkeer naar regulier onderwijs
Voorziening binnen schoolomgeving organiseren	Drempel naar reguliere setting laag houden	Gemakkelijkere herintegratie in oude klas

Do's en don'ts in de contacten met de stamschool

Do's

- Maak duidelijke afspraken vooraf. Leg samen schriftelijk vast wie waarvoor verantwoordelijk is en hoe de communicatie plaatsvindt.
- Plan regelmatige evaluatiemomenten. Zorg voor structurele overleggen, bijvoorbeeld wekelijks telefonisch, om voortgang en zorgen tijdig te bespreken.
- Stimuleer een vertrouwensband. Bouw aan open, respectvolle communicatie om misverstanden en 'uit beeld raken' van de leerling te voorkomen.
- Betrek systeembeheer en digitale ondersteuner. Zorg dat technische koppelingen en digitale afstemming op maat geregeld worden, zodat alle betrokkenen gemakkelijk toegang hebben tot benodigde informatie.

Don'ts

- Vermijd onduidelijkheid over verantwoordelijkheden. Laat geen grijze gebieden ontstaan in taken of eindverantwoordelijkheid rond onderwijs en zorg.
- Stel communicatie niet uit tot er problemen zijn. Onderhoud proactief contact en wacht niet met afstemmen tot er zich een probleem voordoet.
- Laat de leerling niet 'uit beeld' verdwijnen. Zorg dat de leerling ook voor de stamschool zichtbaar blijft, zeker bij intensievere of langdurige uitplaatsing.
- Vergeet ouders niet te informeren. Sluit ouders niet buiten en stem af wie ouders wanneer en hoe op de hoogte houdt.

Valkuilen en oplossingen als je aan de slag gaat met een bovenschoolse voorziening

Valkuil: Afgunst

Een speciale voorziening met een afwijkend lesprogramma en een kleine groep kan afgunst opwekken bij collega's, andere leerlingen en ouders.

Oplossing: Communiceer

Wees je daarvan van tevoren bewust en communiceer duidelijk waarom de voorziening belangrijk is. Zorg ook dat anderen profiteren van het extra aanbod; misschien kan die gastspreker ook voor de reguliere klassen uitgenodigd worden bijvoorbeeld?

Valkuil: Draagvlak

Als je niet genoeg draagvlak hebt voor je plan bij de werkvloer zal het haast onuitvoerbaar blijken om een dergelijke voorziening op te zetten. Aan de andere kant; als je pas start als je consensus hebt bij iedereen komt er niets van de grond.

Oplossing: Betrek stakeholders

Als je het idee hebt dat er voldoende draagvlak is om te kunnen starten, start dan gewoon. Betrek in je proces alle stakeholders; denk ook aan jeugdzorg, leerplicht en het samenwerkingsverband en maak overal informele praatjes om te peilen hoe de vlag erbij hangt. Onbekend maakt onbemind, vaak trekken mensen bij als ze het nut van de voorziening zien. Trek aan de bel als je voelt dat de onderstroom de verkeerde kant op gaat.

Checklist selectiecriteria

Het is belangrijk om je eigen criteria op te stellen zodat deze passen bij jullie voorziening. Hier een aantal tips om je op weg te helpen.

- Denk aan een *evenwichtige verdeling* van je groep. Hoeveel leerlingen kun je hebben met een zwaarder zorgprofiel, hoeveel leerlingen komen er in je groep, hebben ze allemaal een individuele leerlijn? Allemaal elementen om mee te nemen.
- Het is niet toegestaan om leerlingen te selecteren op afkomst of geslacht. Je mag wel leerlingen *toelaten op specifieke educatieve behoefte*.
- Behoud je altijd het recht voor *af te wijken van je eigen criteria*. Soms moet je nu eenmaal een uitzondering maken op leeftijd of capaciteit omdat er een leerling tussen wal en schip valt. Dan kan dat zwaarder wegen.
- Maak een *onafhankelijke commissie* van meerdere personen die over het aannameproces gaat en de wachtlijst beheert. Dan kun je geen verwijten krijgen dat er sprake is van vriendjespolitiek.
- Denk na over de *aanmeldroute*. Mogen ouders zelf aanmelden of werken jullie alleen via intern begeleiders of het samenwerkingsverband? Elke keuze heeft consequenties.

Personeel werven; enkele tips

Peergrouponderwijs op bovenschools niveau vraagt gespecialiseerd personeel, aangezien de doelgroep en hun ouders extra aandacht nodig hebben. Zeker het eerste jaar vraagt het veel. Als iemand van buiten de organisatie komt, is het naast het wennen aan een nieuwe stichting ook het opzetten van een nieuw project. Dat is echt pittig. Het kan lastig zijn het juiste team samen te stellen. Hierbij enkele tips:

- Een reguliere vacature gaat niet het juiste personeel opleveren. Maak gebruik van je netwerk en benader mensen die in aanmerking komen als leraar persoonlijk.
- Zet specifiek in de advertentie dat je een ervaren leraar zoekt met een opleiding op het gebied van (hoog)begaafdheid of met aantoonbare affiniteit met de doelgroep die bereid is een opleiding te volgen. Er is veel kennis nodig om goed met deze doelgroep om te kunnen gaan.
- Laat collega's eerst meelopen voor je ze aanneemt. Soms weten mensen niet waar ze aan beginnen.
- Een nieuwe voorziening opzetten vraagt een pioniersmentaliteit, ook van de leraren. Mensen moeten bereid zijn om buiten de gebaande paden te denken en hun eigen oplossingen te zoeken. Zet dat specifiek in de advertentie.
- Juist voor iets bijzonders vind je vaak extra gemotiveerd personeel. Begeleid hen zorgvuldig.
- Zorg ervoor dat als de voorziening om één klas gaat, er altijd meerdere personen een vacature vervullen en dat er overlegtijd is. Zo borg je de kwaliteit als er iemand uitvalt of ziek wordt.

Stappenplan: de Leeruitdaging

(bron: Nottingham, J. (2018). *De Leeruitdaging*. Bazalt Educatieve Uitgaven)

Leren is niet altijd een rechte en gemakkelijke weg. Nottingham stelt dat echt leren begint wanneer leerlingen geconfronteerd worden met uitdagingen die hen uit hun comfortzone halen. In deze context introduceerde hij het concept van de 'Leeruitdaging' (Learning Pit), een metafoor die het leerproces visualiseert als een reis door een kuil: van vertrouwen en zekerheid, naar verwarring en onzekerheid, om vervolgens via samenwerking en reflectie te komen tot nieuwe inzichten en groei. Dit stappenplan helpt onderwijsprofessionals, leerlingen en begeleiders om het leerproces actief vorm te geven en het maximale uit de leeruitdaging te halen.

Praktische tips voor begeleiders

Nottingham benadrukt dat de rol van de begeleider cruciaal is voor succesvolle leeruitdagingen. Een goede begeleider:

- Creëert een veilige leeromgeving waarin fouten maken normaal is.
- Stelt prikkelende vragen die uitdagen tot dieper nadenken.
- Moedigt samenwerking en openheid aan.
- Geeft ruimte voor zelfstandig denken en initiatief.
- Helpt bij het structureren en reflecteren van het leerproces.

Voorbeeldvragen bij de leeruitdaging

- Waarom denk je dat dit probleem zo lastig is?
- Welke verschillende oplossingen zie je?
- Kun je uitleggen waarom jouw idee werkt?
- Wat kun je leren van de aanpak van anderen?

Veelgemaakte fouten en valkuilen

Het aangaan van een leeruitdaging kan misgaan wanneer:

- Leerlingen te snel uit de kuil worden geholpen, waardoor diepgaand leren uitblijft.
- De uitdaging te groot is, waardoor frustratie overheerst.
- Er onvoldoende ruimte is voor reflectie en samenwerking.
- Succes alleen op uitkomsten wordt beoordeeld in plaats van op het proces.

Het stappenplan

Stap 1: De comfortzone verkennen

De eerste stap in het leerproces is het herkennen van de huidige kennis en het niveau van vertrouwen. In de comfortzone voelen leerlingen zich op hun gemak. Ze weten wat ze weten en voelen zich competent. Juist hier is het belangrijk om nieuwsgierigheid te stimuleren. Dit kan door prikkelende vragen te stellen, bestaande kennis te bevragen en leerlingen uit te dagen verder te denken dan het bekende.

- Inventariseer wat de leerling al weet over het onderwerp.
- Stel open vragen die uitnodigen tot reflectie.
- Creëer een veilige sfeer waarin fouten maken mag.
- Moedig leerlingen aan om zich kwetsbaar op te stellen en te durven toegeven wanneer iets onbekend is.

Stap 2: De leeruitdaging initiëren

Het doel van deze stap is om leerlingen bewust de 'kuil' in te trekken. Dit gebeurt door een leeruitdaging te bieden die het bestaande denken op de proef stelt. Laat leerlingen nadenken over complexe vraagstukken, tegenstrijdige informatie of problemen zonder pasklare oplossing. Hier ontstaat vaak verwarring, twijfel en onzekerheid.

- Bied een probleem of vraagstuk aan dat niet direct oplosbaar is.
- Stimuleer discussie en verschillende perspectieven.
- Laat leerlingen hun eerste reacties en emoties benoemen.
- Maak duidelijk dat verwarring een essentieel onderdeel van leren is.

Stap 3: Diepgaand leren in de kuil

Wanneer leerlingen in de kuil zitten, zijn ze buiten hun comfortzone en ervaren ze cognitieve dissonantie. Dit is het moment waarop diepgaand leren kan plaatsvinden. In deze fase is het belangrijk om leerlingen te ondersteunen en aan te moedigen tot doorzetten.

- Faciliteer samenwerking: laat leerlingen samen brainstormen, overleggen en elkaars ideeën verkennen.
- Stimuleer kritisch denken: moedig leerlingen aan hun aannames te onderzoeken en te beargumenteren.
- Bied scaffolding: geef hints, stel verdiepende vragen en bied structuur waar nodig.
- Benadruk het belang van doorzetten: leer leerlingen om niet op te geven bij tegenslag.

Stap 4: Reflectie en nieuwe inzichten

Na het doorworstelen van de kuil komen leerlingen tot nieuwe inzichten. Hier reflecteren ze op het proces, delen ze hun leerervaringen en passen ze hun denken aan. Reflectie is cruciaal om het geleerde te verankeren.

- Laat leerlingen terugblikken op hun leerproces: wat was lastig, wat hielp, wat hebben ze ontdekt?
- Stimuleer het maken van verbindingen met eerdere kennis en ervaringen.
- Moedig aan om het geleerde in eigen woorden te verwoorden.
- Faciliteer peerfeedback en gezamenlijke evaluatie.

Stap 5: Transfer naar nieuwe situaties

Het uiteindelijke doel van leren is dat kennis en inzichten worden toegepast buiten de originele context. Dit vraagt om transfer: het vermogen om het geleerde in nieuwe situaties te gebruiken.

- Bied nieuwe, vergelijkbare uitdagingen aan om het geleerde toe te passen.
- Stimuleer creativiteit en flexibiliteit in denken.
- Maak ruimte voor eigen onderzoek en initiatief.
- Bespreek het belang van levenslang leren en het steeds opnieuw aangaan van leeruitdagingen.

Brainstormsessie volgens de galerijmethode: voltijdsonderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen

Doel van de sessie

Het doel van deze brainstormsessie is om als team gezamenlijk ideeën te genereren over de invulling van voltijdsonderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen. Door gebruik te maken van de galerijmethode komt ieder teamlid tot zijn recht, worden verschillende perspectieven zichtbaar en ontstaat er ruimte voor creativiteit en verdieping.

Vorbereiding

- Zorg voor voldoende grote vellen papier of flip-overs, stiften en plakbriefjes.
- Bedenk 4 à 6 centrale thema's of vragen rondom voltijdsonderwijs voor (hoog)begaafde leerlingen, bijvoorbeeld:
 - Hoe ziet een dag eruit voor een (hoog)begaafde leerling in voltijdsonderwijs?
 - Welke behoeften hebben deze leerlingen?
 - Hoe kan differentiatie in het klaslokaal vorm krijgen?
 - Welke rol spelen ouders en externe experts?
 - Wat zijn mogelijke valkuilen en hoe kunnen die worden voorkomen?
- Hang de vellen met een duidelijke vraag bovenaan verspreid in de ruimte op (de 'galerij').

Uitvoering van de galerijmethode

- Verdeel de teamleden in kleine groepjes (2-4 personen).
- Ieder groepje start bij een ander vel en noteert gedurende 7 minuten zoveel mogelijk ideeën, suggesties of ervaringen bij het thema.
- Na iedere ronde schuiven de groepjes door naar het volgende vel. Ze lezen eerst wat er al staat, bouwen hierop verder of voegen nieuwe invalshoeken toe (± 5 minuten per thema vanaf ronde 2).
- Dit proces herhaalt zich tot ieder groepje bij elk thema is geweest.

Reflectie en oogst

- Na afloop krijgt ieder groepje de kans om, bij hun beginthema, de uitkomsten te presenteren aan het gehele team.
- Bespreek als team welke inzichten zijn opgedaan, welke ideeën verder kunnen worden uitgewerkt en waar mogelijke overeenkomsten of verschillen zitten.
- Noteer concrete vervolgstappen of aandachtspunten die uit de sessie naar voren komen.

Tips voor verdieping

- Moedig aan om 'out of the box' te denken en te durven dromen.
- Gebruik eventueel inspirerende beeldmaterialen of casussen om de creativiteit te prikkelen.
- Zorg voor een open en veilige sfeer waarin alle stemmen gehoord worden.
- Sluit de sessie af met een gezamenlijke conclusie of een inspirerende quote over talentontwikkeling.

Canvas met ontwikkelpad voor een dekkend aanbod voor (hoog)begaafde leerlingen (po/vo)

Gebruik dit canvas om met het team te reflecteren op waar jullie staan in het aanbod voor een passende (hoog)begaafdheidscontext: van basisondersteuning tot inclusief netwerk. Nadat de school heeft bepaald waar hij staat, kan een ontwikkelplan gemaakt worden om de volgende stap te zetten. Doe dit in samenwerking met andere scholen in de buurt. Bespreek waar jullie scholen nu staan, wat de volgende stap is en wat er nodig is om die stappen te kunnen maken.

Onderzoek welk gedrag helpt om dit ontwikkeldoel te bereiken en hoe je dit gedrag kunt ondersteunen met minimaal drie supports in de klas en in de school. Onderzoek of er belemmeringen zijn die je kunt wegnemen. Monitor dit proces regelmatig en werk planmatig.

De impact van het canvas wordt groter als er sterke verbindingen zijn tussen persoonlijke plannen van leraren, schoolplannen en lokale plannen in de wijk of in de gemeente. Ieder werkt op het eigen lapje van de lappendeken, samen werken we aan een complexe opgave voor inclusiever (hoog)begaafdheidsonderwijs.

Canvas voor inclusief (hoog)begaafdheidsonderwijs

De lokale context	De inclusieve context in en om de school	De inclusieve context voor de (hoog)begaafde leerling	De inclusieve context voor de leraar
Bij de dichtstbijzijnde school is voor elk (hoog)begaafd kind inclusief onderwijs.	Type D – Hybride onderwijs zorgt voor een inclusief aanbod (voor (hoog)begaafde leerlingen), waarin maatwerk mogelijk wordt door flexibele organisatie van het onderwijs en nauwe samenwerking tussen onderwijs en zorg. De gemeente en de regio vormen een lerend netwerk en maken vanuit het organisatienetwerk maatwerk in zorg/onderwijs mogelijk (o.a. met een huiskamersetting/zorgboerderij). Het so blijft nodig voor enkele (hoog)begaafde leerlingen.	De school heeft onderwijs zo georganiseerd dat bijna alle leerlingen, ook met complexe educatieve behoeften t.a.v. (hoog)begaafdheid, er terecht kunnen. Kinderen met doelen op het gebied van leefbaar, leerbaar, toetsbaar zijn, kunnen hier terecht. Alle lagen van de piramide zijn vormgegeven in de school, waarbij kinderen met bijkomende specifieke educatieve behoeften naar het so kunnen worden verwezen. Het so heeft een (hoog)begaafdheidscurriculum.	De HB-expert draagt actief bij binnen het HB-netwerk in de lokale context en is in de regionale context beschikbaar voor het (mobiele) expertteam. Er is in elke school een goede ondersteuning voor basis- en vakbekwame leraren door HB-specialisten en HB-experts. Er is een goede onboarding voor startende directeuren, ib'ers en leraren.
Binnen de wijk of het dorp is voor elk (hoog)begaafd kind passend onderwijs.	Type C – Geïntegreerd aanbod voor (hoog)begaafde leerlingen, flexibel georganiseerd in de school. Er is aanbod in de eerste 3 lagen van de piramide én aanbod in deeltijd of in eigen leerlijnen voor basisvakken (ochtend) en zaakvakken (middag) door bijv. groepsdoorbrekend werken of andere flexibele organisatievormen. Peergrouponderwijs is hier meerdere dagen per week gerealiseerd, waardoor kinderen regelmatig met peers optrekken. De regio vormt een lerend netwerk. In (omliggende) gemeenten is een netwerk in ontwikkeling waarin diverse scholen, gemeente/jeugdzorg participeren en waar ook een zorgboerderij/huiskamersetting is die niet direct aan het onderwijs in elke gemeente verbonden is.	De 1e, 2e en 3e laag zijn geïntegreerd binnen de school. Ook de 4e laag van de piramide is in de school vormgegeven (of samen met een zeer nabije school in samenwerking en afstemming). Leerlingen met matig complexe educatieve behoeften (HB, evt. met dyslexie e.d.) kunnen hier naar school of deelnemen aan de deeltijdvorm van peergrouponderwijs. Het so ontwikkelt een (hoog)begaafdheidscurriculum.	De HB-specialist draagt bij in de lokale HB-context en in de school, expertise wordt actief overgedragen. Er is in elke school een goede ondersteuning voor basis- en vakbekwame leraren door HB-specialisten en HB-experts. Er is een goede onboarding voor startende directeuren, ib'ers en leraren.

Vervolg Canvas voor inclusief (hoog)begaafdheidsonderwijs

Binnen de gemeente is voor elk kind passend (hoog)begaafdheidsonderwijs.	Type B – De basisondersteuning is op orde voor (hoog)begaafde leerlingen. Er is verrijkingsaanbod, de onderste 3 lagen van de piramide zijn goed vormgegeven, ook m.b.v. een lichte vorm van peergroup-onderwijs met aandacht voor lichte ondersteuning op sociaal en emotioneel gebied en ondersteuning met toepassen van executieve vaardigheden. Voor intensieve ondersteuning en peergrouponderwijs zijn externen nodig of andere scholen. Er is een HB-specialist op school. Lerende netwerken en tussenvoorzieningen zijn lokaal en in de regio in ontwikkeling. Zorg en onderwijs werken op bepaalde scholen in de gemeente samen.	Er is een gezamenlijke voorziening voor peergrouponderwijs met een deeltijdaanbod binnen de lokale context. Op de school zelf is lichte ondersteuning in een plusklas of tijdens een instructiemoment. Alleen toeleiding als binnen de school de context niet verder passend te maken is voor de ondersteuningsbehoefte van een kind.	Je hebt HB-basiskennis en bent vakbekwaam in het afstemmen van je onderwijs op kinderen en je draagt in jouw school bij aan een inclusieve (hoog)begaafdheidscontext. Anderen kunnen van jou leren. We werken aan onboardingsprogramma's voor startende leraren, ib'ers en directeuren.
Binnen het samenwerkingsverband (de regio) is voor elke (hoog)begaafde leerling ergens passend (hoog)begaafdheidsonderwijs.	Type A – Er is weinig aanbod voor begeleiding van (hoog)begaafde leerlingen. Er wordt gesignaleerd, differentiatie is beperkt mogelijk. Deze scholen realiseren passend onderwijs niet zelf, maar met de omgeving. Experts uit de regio, extern peergrouponderwijs bieden ondersteuning aan leraar en kind. Kinderen kunnen niet altijd in de gemeente naar school. Zorg en onderwijs werken op bepaalde plekken in de regio samen.	Leerlingen met lichte educatieve behoeften op het gebied van (hoog)begaafdheid krijgen aanbod en verwerking conform de onderste 2 lagen van de piramide (compacten, verrijken, verbreden). Begeleiding is beperkt mogelijk in de school. Toeleiding naar ander type ondersteuning als binnen dit aanbod de context niet verder passend te maken is. Kinderen worden regelmatig verwezen naar scholen met HB-voorzieningen.	Je bent basisbekwaam en je bent in staat les te geven op drie niveaus en het verrijkingsaanbod in de verwerking van jouw lessen toe te passen. Je weet waar je binnen de school meer ondersteuning kunt krijgen.
Er gaan (hoog)begaafde kinderen naar school buiten het samenwerkingsverband (grensverkeer) of ze zitten thuis.	Exclusief en gespecialiseerd onderwijs – Er is exclusief aanbod voor (hoog)begaafde leerlingen. Regulier is dit georganiseerd in voltijds HB-scholen. Voor dubbel bijzondere leerlingen breidt het SO uit met een cognitief aanbod. Er is een hoog verwijzingspercentage naar het speciaal onderwijs. Jeugdzorg en gemeente werken vanuit eigen beleid en weinig samen met de school.	Er is een basisaanbod van differentiatie binnen de methodes, maar geen aanvullende verdieping voor (hoog)begaafde leerlingen. Het onderwijs beperkt zich tot de onderste laag van de piramide. Hierdoor is verwijzing naar andere scholen nodig.	Je bent (didactisch) startbekwaam en je geeft klassikaal frontaal les volgens de methode en je ontwikkelt je nog volop in klassenmanagement en differentiatie.

Hoe komen professionals hoger op de ladder? Welk gedrag wordt zichtbaar?

Waar staat jouw onderwijs nu? Wat zou je kunnen leren van het volgende niveau? Wie kan je daarbij helpen? Welke support heb jij nodig om dit te realiseren? Wat zou je volgende stap zijn? Houd dit minstens zes weken vol voordat je evalueert.

Ondersteuning op macroniveau: het netwerk met HB-experts ondersteunt de scholen. Scholen nemen actief deel aan het netwerk HB. Er is ook intervisie met experts buiten het netwerk. In het leernetwerk wordt praktijkervaring en evidence-informed kennis met elkaar verbonden. Schoolleiders hebben netwerkvaardigheden.

Ondersteuning op mesoniveau: de HB-expert (uit het gemeentelijk expertisteam) ondersteunt in de school. Reflectie op de vraag: 'Wat kun je van het volgende niveau leren en al in jouw context toepassen?' Scholen en HB-specialisten nemen actief deel aan het HB-netwerk. Een aantal schoolleiders heeft netwerkvaardigheden.

Ondersteuning op microniveau: de HB-specialist, intern begeleider en gespecialiseerde leraar of coach uit het expertiseteam van de lokale tafel helpen leraren. Reflectie op de vraag: 'Wat kun je leren van het volgende niveau en al in jouw context toepassen?' Wat zie je in en buiten jouw omgeving dat je goed kunt gebruiken?

Houd minimaal een cyclus van 6 + 6 weken vast voor evaluatie. Alle professionals hebben een ontwikkeldoel, dat vertaald is naar concrete gedragingen die ondersteund worden met minimaal drie vormen van support.

Welk leiderschap is er nodig voor de ontwikkeling van inclusief (hoog)begaafdheidsonderwijs?

Inschatten op welk niveau een leraar en een school zitten en dit communiceren waar nodig en passend (grenzen bewaken en oprekken). Zowel schoolleiders als ib'ers die zodanig communiceren dat ouders vertrouwen krijgen in de ontwikkeling van hun kind en meegenomen worden in de handelingswijze van de school (en de regio). Centraal/lokaal (hoog)begaafdheidsbeleid naar de context van de school vertalen.

Weten hoe het netwerk wordt benut en hoe eigen teamleden in het netwerk bijdragen en dat kunnen benutten (T-shaped leadership).

De juiste ondersteuning organiseren in de school: de verschillende niveaus van leraren en leerlingen bij elkaar weten te brengen – triagedenken (samen met intern begeleider en HB-experts).

De juiste externe expertise weten in te roepen en preventief handelen. Kennisdeling en ondersteuning regelen in en om de school.

Alle schoolleiders hebben een ontwikkeldoel, dat vertaald is naar concrete gedragingen die ondersteund worden met minimaal drie vormen van support.

Welke sturing is nodig en welke entiteit?

De ontwikkeling van inclusief (hoog)begaafdheidsonderwijs vereist samenwerking over bestuursgrenzen heen en het hebben van vertrouwen in een gedeelde ambitie. Bestuurders hebben kennis van en vaardigheden voor ambidextere sturing. Bestuurders begrijpen hoe een organisatienetwerk werkt en hoe bestuurlijke netwerkcoaching gegeven kan worden. Ze weten welke politieke, technische en sociologische structuren in samenhang bewegen. Ze bieden faciliteiten om collectief leren tussen scholen te stimuleren in een gezamenlijk leernetwerk. In het leernetwerk worden praktijkervaring en evidence-informed kennis met elkaar verbonden. Leraren, specialisten en leidinggevenden krijgen gerichte ondersteuning van experts. Netwerkanalyse monitort de voortgang en ondersteunt het realiseren van meerjarige doelstellingen. Erkende ongelijkheid tussen scholen en besturen wordt benut als kracht voor een dekkend aanbod in de regio. De lokale onderwijsbesturen dragen de verantwoordelijkheid voor deze complexe opgave.

Praktisch toepassen van multidisciplinaire casusanalyse binnen de eigen organisatie

- Gebruik onderstaand schema als leidraad bij nieuwe casussen: vul concrete acties en afstemmingsmomenten aan in samenwerking met betrokken partners.
- Leg alle observaties, analyses en interventies vast in een logboek voor transparantie en overdraagbaarheid.
- Borg kennisdeling via multidisciplinaire overleggen, gespreksverslagen en netwerk-bijeenkomsten.
- Houd structurele evaluatiemomenten aan voor monitoring en bijstelling.

Fase	Partner	Actie	Verantwoordelijkheid	Moment van afstemming/kennisdeling
Signalering	Leraar	Observeert leerling-gedrag, maakt logboeknotities, signaleert afwijkingen	Vroegtijdig detecteren en documenteren van signalen	Dagelijkse observaties, logboekoverdracht aan HB-coördinator
Interne opschaling	HB-coördinator	Besprekt zorgen met leraar, organiseert multidisciplinair overleg, verzamelt relevante informatie	Coördinatie van interne analyse en het betrekken van partners	Teamoverleg, start multidisciplinair overleg
Analyse & advies	Orthopedagoog	Leverd expertise, analyseert leer- en sociaal-emotionele aspecten, adviseert observaties en interventies	Brengt psychologische en pedagogische expertise in	Multidisciplinair overleg, toesturen van adviezen/rapporten
Netwerk-inschakeling	Jeugdzorg-medewerker	Adviseert over gezinscontact, biedt begeleiding, ondersteunt bij complexiteit	Ondersteunen bij sociaal-emotionele en gezinsvraagstukken	Overlegmomenten met HB-coördinator en ouders, terugkoppeling naar netwerk
Interventie	Leraar, HB-coördinator, ouders	Opstellen individueel verrijkingsprogramma, implementatie en evaluatie	Uitvoering en monitoring van interventies	Evaluatiemomenten, oudergesprekken, feedbackrondes
Borging & Nazorg	HB-coördinator, netwerkpartners	Structurele evaluatie, blijvende signalering, terugkoppeling naar netwerk	Zorgdragen voor blijvende passende ondersteuning	Periodieke evaluatie- en signaleringsrondes

Reflectievragen per fase

- Welke signalen zijn opgemerkt en door wie?
- Hoe is informatie gedeeld en wie zijn betrokken?
- Welke expertise is ingezet voor de analyse?
- Hoe verloopt de samenwerking met externe partners?
- Op welke manier wordt het individuele programma geëvalueerd?
- Hoe wordt borging en nazorg vormgegeven binnen het netwerk?

Praktisch toepassen van multidisciplinaire casusanalyse binnen de eigen organisatie

- Gebruik onderstaand schema als leidraad bij nieuwe casussen: vul concrete acties en afstemmingsmomenten aan in samenwerking met betrokken partners.
- Leg alle observaties, analyses en interventies vast in een logboek voor transparantie en overdraagbaarheid.
- Borg kennisdeling via multidisciplinaire overleggen, gespreksverslagen en netwerk-bijeenkomsten.
- Houd structurele evaluatiemomenten aan voor monitoring en bijstelling.

A. Reflectie en score per niveau

Niveau	Reflectie- en scorevragen	Notities/scores
Micro (leerling, leraren)	Hoe zien we inclusie in de klas? Wat werkt al in de praktijk? Zien we (hoog)begaafde leerlingen en hoe kan de context steeds aansluiten bij de educatieve behoeften van leerlingen? Waarmee stoppen we?	
Score 1-5	• We hebben (hoog)begaafde leerlingen vlot in beeld. • We passen de context voortdurend aan op educatieve behoeften. • Leraren wisselen actief kennis en strategieën over (hoog)begaafdheid uit. • We nemen 6-12 weken de tijd voor nieuwe vaardigheden.	
Meso (school, ouders, jeugdzorg)	Hoe verbinden we direct betrokkenen? Waar zie je anderen aan hetzelfde (hogere) doel werken? Hoe doen we aan kennisdeling? Hoe werken we samen met jeugdzorg bij complexe casussen?	
Score 1-5	• Er is regelmatig uitwisseling met andere scholen in de regio. • We betrekken experts actief bij de versterking van de context. • Er is een neutrale gespreksleider bij complexe casussen die alle betrokkenen verbindt vanuit overzicht en expertise.	
Exo (regionale voorzieningen)	Hoe benutten en versterken we regionale expertise? Hoe verbinden we lokale en regionale voorzieningen?	

Vervolg Praktisch toepassen van multidisciplinaire casusanalyse

Score 1-5	We hebben korte lijnen tussen lokale en regionale voorzieningen voor leerling en voor leraren (HB-voorzieningen, plusklassen, kennisdeling, expertise).	
Macro (beleid, bestuur, cultuur)	Welke beleidsafspraken/cultuurpatronen helpen of hinderen? Hoe houden we organisatiebelang en overstijgende belangen in de regio in balans?	
Score 1-5	- We hebben regionale afspraken over samenwerking in het netwerk. Er is vertrouwen in de netwerkdoelstelling. - We werken aan balans tussen organisatiebelangen en netwerkbelangen en reflecteren daar met elkaar op. - We hebben concrete afspraken over financiën (grensverkeer, inzet, experts, leerlingstromen en huisvesting). - Er zijn eenduidige afspraken met gemeenten over de inzet van jeugdzorg.	
Chrono (tijd, ontwikkeling)	Hoe borgen we samenwerking en groei over meerdere jaren?	
Score 1-5	- We evalueren en bewaken de gezamenlijke afspraken en de kwaliteit van het netwerk. - We spreken elkaar aan op netwerkafspraken. - We monitoren een meerjarenperspectief van het netwerk.	

B. Spanningsvelden in kaart brengen

Samenwerking betekent omgaan met verschillen en belemmeringen onderkennen. Noteer spanningsvelden en/of belemmeringen (bijvoorbeeld jeugdzorg versus onderwijs, po versus vo, bestuur versus leraar). Benoem hoe je met verschillen omgaat. Hoe voorkom je belemmeringen die effect op de onderwijscontext hebben?

Spanningsveld(en)	
Aanpak/benutting	

C. Van doel naar concreet gedrag

Doel	Formuleer een concreet doel m.b.t. inclusief HB-onderwijs dat aansluit bij het canvas. Meerdere doelen? Geef dan prioriteit aan en bij welk niveau (micro, meso, etc.) de doelen aansluiten.
Gedrag	Welk concreet gedrag willen we morgen al zien bij leraren, schoolleiders, bestuurders en partners?
Support	Welke steunstructuren, routines of middelen bouwen we in om dit gedrag vol te houden? Hoe maak je het gedrag gemakkelijker en leuker? Hoe maak je belemmeringen onmogelijk?

D. Actiekaart – prioriteiten, haalbaarheid en vervolg

1. Belangrijkste sterkte om te koesteren	
2. Grootste kans in onze regio	
3. Spanningsveld dat we erkennen en hanteren	
4. Eerste gedraging binnen 3 maanden zichtbaar	
5. Support die dit borgt	
6. Betrokken actoren (micro t/m macro)	
7. Evaluatiemoment (chrono)	

Voicing bij kinderen

Twee hoofdbetekeningen van voicing bij kinderen

1. Perspectief geven aan het kind

Jij helpt het kind zijn of haar eigen ervaringen onder woorden te brengen, zeker als het kind nog niet de taal of de durf heeft om dat zelf te doen.

Bijvoorbeeld: *“Ik denk dat je boos bent omdat je spelletje werd onderbroken.”*
Je ‘geeft stem’ aan wat het kind innerlijk meemaakt.

2. Ruimte maken voor het eigen verhaal van het kind

Je moedigt het kind aan om zelf te vertellen, in zijn/haar eigen woorden, zonder dat jij het verhaal overneemt of invult.

Bijvoorbeeld door vragen te stellen: *“Wat gebeurde er toen?”* of *“Hoe voelde dat voor jou?”*

Waarom voicing belangrijk is

- Het helpt het kind zich **gezien en begrepen** te voelen.
- Het ontwikkelt **taal voor emoties en ervaringen**.
- Het versterkt **autonomie en zelfvertrouwen**.
- Het bevordert **open communicatie** op de lange termijn.

Praktische vormen van voicing

- **Reflectief benoemen:** je herhaalt of parafraseert wat het kind zegt of laat zien.
- **Emotiewoorden aanbieden:** je geeft woorden voor gevoelens die het kind (nog) niet kan benoemen.
- **Erkenning geven:** je bevestigt dat het logisch is wat het kind voelt of denkt.
- **Vertragen:** je neemt de tijd om bij het moment te blijven.

Hier is een kort voorbeeldgesprek waarin voicing wordt toegepast bij een kind van ongeveer 6 jaar dat net boos thuiskomt van school:

- **Situatie:**
Het kind smijt zijn rugzak in de hoek en zegt niets.
- **Ouder:**
“Ik zie dat je je tas heel hard neergooit. Het lijkt alsof je boos bent.”
(reflectief benoemen van gedrag en gevoel)
- **Kind:**
“Ja ...”
- **Ouder:**
“Misschien is er iets gebeurd op school dat niet leuk was?”
(opent ruimte voor het verhaal van het kind)
- **Kind:**
“Tom heeft mijn tekening gescheurd.”

- **Ouder:**

*"Dat klinkt echt rot. Je had er veel moeite in gestoken en nu is hij kapot."
(emotie onder woorden brengen en erkenning geven)*

- **Kind:**

"Ja, en de juf zei niks."

- **Ouder:**

*"Dus je voelde je niet alleen boos op Tom, maar ook verdrietig omdat niemand je hielp?"
(verdiept en verwoordt het complexere gevoel)*

- **Kind:**

"Ja ..."

In dit voorbeeld is er drie keer sprake van voicing:

- Benoemen wat je ziet en vermoedt dat het kind voelt.
- Woorden geven aan de situatie en het gevoel.
- Verdiepen door samengestelde emoties te benoemen.

Zo voelt het kind zich begrepen en krijgt het taal om zijn emoties zelf te uiten.

Als je wilt, kun je ook gebruikmaken van onderstaande **korte lijst met veelgebruikte zinnen** die handig zijn voor voicing bij kinderen, zodat je altijd iets paraat hebt. Dat maakt het in de praktijk gemakkelijker.

1. Benoemen wat je ziet of hoort (reflectief benoemen)

- "Ik zie dat je ... (je ogen neerslaat / je stem heel zacht maakt / boos kijkt)."
- "Je zegt niets, dat kan betekenen dat ..."
- "Ik hoor aan je stem dat je ..."

2. Woorden geven aan gevoelens

- "Het klinkt alsof je ... (verdrietig/boos/teleurgesteld) bent."
- "Misschien voel je je ..."
- "Het lijkt alsof je je zo voelt omdat ..."

3. Erkenning geven

- "Dat klinkt echt moeilijk/rot/spannend."
- "Ik snap dat je dat zo voelt."
- "Dat zou ik ook lastig vinden."

4. Ruimte maken voor het eigen verhaal van het kind

- "Wil je vertellen wat er gebeurde?"
- "Hoe was dat voor jou?"
- "Wat dacht je toen?"

5. Verdiepen of samen gevoelens verkennen

- “Dus je voelde je niet alleen ..., maar ook ...?”
- “Misschien was je boos én een beetje bang?”
- “Zou het kunnen dat je ... voelde, omdat ...?”

Tip om het krachtig te maken:

Gebruik een rustige toon en laat pauzes vallen, zodat het kind de ruimte heeft om te reageren. Voicing werkt het best als je niet meteen oplossingen aanbiedt, maar eerst echt bij het gevoel blijft.

● Kleuters (± 3-6 jaar)

Doel: woorden geven aan gevoelens en gedrag, eenvoudig taalgebruik

- “Ik zie dat je boos kijkt.”
- “Misschien voel je je verdrietig?”
- “Je vindt het niet leuk dat ...”
- “Dat is echt jammer, hè?”
- “Wil je vertellen wat er gebeurde?”

● Basisschoolkinderen (± 6-12 jaar)

Doel: eigen woorden stimuleren, gevoelens verdiepen

- “Het klinkt alsof je teleurgesteld bent.”
- “Je had iets anders gehoopt, klopt dat?”
- “Hoe voelde dat voor jou?”
- “Ik kan me voorstellen dat dat vervelend was.”
- “Dus je voelde je boos én een beetje verdrietig?”

● Tieners (± 12-18 jaar)

Doel: autonomie respecteren, maar toch woorden bieden voor emoties

- “Het lijkt me frustrerend dat ...”
- “Misschien voel je je buitengesloten?”
- “Wat deed dat met je?”
- “Ik snap dat je dat zo ziet.”
- “Zou het kunnen dat je je ... voelt, omdat ...?”

Extra tip:

Bij oudere kinderen werkt het goed om soms *tentatief* te formuleren (met woorden als *misschien, zou het kunnen, lijkt*), zodat het kind voelt dat jij zijn of haar gevoelens niet invult maar checkt.